

Tanítási segédlet Mikszáth Kálmán műveinek tanításához*

Mikszáth Kálmán életművével két alkalommal foglalkozunk a gimnázium 6 évfolyamos képzési rendszerében. A *Bejáratok* című Arató–Pála-tankönyv segítségével 7. osztályban (olykor átkerül a könyv elemzése a 8. osztályba) a *Szent Péter esernyője* című Mikszáth-mű a humor témakörén belül épül be a tananyagba, illetve 11. osztályban a magyar romantika, illetve realizmus alkotásainak elemzése kapcsán a *Jó palócok* és *A tót atyafiak* néhány novellája, illetve egy-két kiválasztott regény (például *Beszterce ostroma*, *Új Zrínyiász*).

Dolgozatomban olyan *órávázlatokkal* szolgálok, melyek segítségével a *magyar anekdotikus-humoros regény sajátosságait* kívánom feltárni. A vázlatok felhasználhatók mind a 8. osztályban (6 évfolyamos gimnáziumi rendszer), mind a 11. osztályban. Az 5 tanórát felölelő munkafolyamat órávázatait alapos mellékletek egészítik ki, melyek elsősorban a csoport-, illetve kooperatív munkamódszer lehetőségeit s az elvárt válaszlehetőségeket tárják fel. A Mikszáth-életrajz bemutatását *A néhai bárány* című novella egyórás csoportmunkában történő elemzése követi, mely munkafolyamat bevezeti a regény komolyabb feldolgozását, illetve Mikszáth alkotási módszereinek, stílusának, elbeszélői nézőpontjának szemléltetését. Az életrajz és életmű bemutatását ppt. segítségével is megoldhatjuk, mellékelem ezt a munkámat is.

A *Szent Péter esernyője* című Mikszáth-regény feldolgozását *filmnéző és -elemző órák* követhetik. A diákokkal megtekinthetjük az 1958-ban készült azonos című magyar-csehszlovák filmet (szereplők: Töröcsik Mari, Pécsi Sándor, Karol Machata, Rajz János, Egri István, Psota Irén, Mády Szabó Gábor, Fónay Márta; rendezők: Bán Frigyes, Vladislav Pavlovic, operatőr: Illés György, hossz: 86 perc). A diákok a film előtt *megfigyelési szempontokat* és *filmes szak kifejezéseket* kapnak, melyeket szintén csatolom pályázatomhoz, de ez a munkafolyamat már meghaladja az ötórás időkeretet. A film megnézése és feldolgozása három tanórát ölel fel.

Pályaművem három részből áll. Az első egységben az 5 tanórát felölelő órávázlatok találhatóak. A mellékletek tartalmazzák a tényleges anyagfeldolgozást, a várható válaszokat, *A néhai bárány*, illetve a *Szent Péter esernyője* című Mikszáth-művek csoportmunkában, kooperatív munkában történő elemzését. Mindkét mű feldolgozásának esetében a diákokat 4-5 fős csoportokra bontom képek, számok segítségével. Célom, hogy azok a diákok is megtanuljanak együtt dolgozni, akik általában nem keresik egymás társaságát, segítségét. A feladat az, hogy az otthoni vázlatkészítés után a csoportok tagjai beszéljék meg a feldolgozott anyagot, osszák ki a feladatokat, szerepeket egymás között. Mindenkinek meg kell szólalnia, és minden csoport-

* Molnárné Vámos Katalin és Csépelő Cecília írásai a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Tanári Tagozata és a Kossuth Kiadó Zrt. Mikszáth Kálmán életművének tanításában hasznosítható digitális vagy hagyományos tanári segédlet készítésére kiírt, általános iskolai és középiskolai irodalomtanárok számára meghirdetett közös pályázata keretében készült.

tól elvárom, hogy többször idézzon a műből. Az egyes csoportok 1–10 pontot kaphatnak munkájukra. Maximálisan 5 pontot ér a kiváló válasz, és 5 pontot kaphatnak az egyes csoportok, ha valóban együttműködve, egymást kiegészítve, ösztönözve és segítve mutatják be produkciójukat (Viribus unitis!). Elvárom a minél többszöri helytálló idézést is. Amikor a diákok befejezték feladatmegoldásukat, lehetőséget adok a kiegészítésekre, más csoportok „pontrablására”. Így tehát komoly verseny alakulhat ki az egyes csoportok között. Minden jó, találó, kiegészítő gondolat 1–1 plusz pontot ér. A verseny, feldolgozás végén összesítem a pontokat, melyeket végig a táblára vezetek. A legjobb (1–2) csoport minden tagja 5-öst kap. Ezt kiváló szakmai és kooperatív munkájukkal érhetik el a tanulók. A 2–3. csoport két, a 3–4. csoport egy plusz pontot kap. (A differenciálást a tanár ízlése szerint megváltoztathatja.) A feladat igazi nyeresége, hogy a közös munka örömet, versenyzési kedvet szerez a diákok számára, s megtanulják értékelni csapattársaik gondolatait. Szintén nagy nyereség, hogy folyamatosan Mikszáth-szövegek hangzanak fel a tanulók tolmácsolásában, így a novella, regény élővé, szerethetőbbé válik a szakórák során.

A feldolgozást kiegészíthetik *szorgalmi feladatok*: pl. *illusztrációk*, *képregény* vagy *fotóalbum* készítése az egyes művekhez, *gyűjtőmunka* végeztetése (tájnnyelvi kifejezések magyarázatokkal), illetve a *családfák* (pl. a Bélyi és Gregorics családé) elkészítése, *Glogova és környékének lerajzoltatása*. Az egyes munkák bemutatására mindenképp sort kell keríteni.

A csoportmunka hátránya, hogy hosszadalmas, olykor időrabló folyamat. Előnye a fentebb felsoroltak mellett a mélyebb elemzés, az aktívabb műélvezet, a szövegelemzési módszerek készség szintű elsajátítása.

Pályamunkám második részében a *Szent Péter esernyője* című film feldolgozó kérdéseit, illetve a várható válaszokat közlöm, míg a harmadik egység az életrajz ppt. formában történő előadását mutatja be.

A novellaelemzéshez kapcsolódó csoportfeladat bevezeti, modellezi a nagyobb formátumú mű, a regény csoportmunkában történő elemzését. Az első két óra el is hagyható a már rutinos kooperatív módszerrel tanító tanárok esetében, vagy idő híján. Viszont előnyös abból a szempontból is, hogy a diákok megismerhetik Mikszáth írástechnikáját.

Mindenkinek ajánlom a csoportmunkában történő anyagfeldolgozást, bár nem szabad túl sokszor folyamodni ehhez a módszerhez, hiszen könnyen elmaradhatunk a tananyagban, de intenzívebbé, élményszerűbbé tehetjük az értelmezést segítségével.

Óravázlat / 1.

- téma: a humor, a regény műfaja, Mikszáth Kálmán életrajza, *A néhai bárány* című Mikszáth-novella elemzésének szempontjai
- óra típusa: meglévő ismereteket megszilárdító, új ismereteket bevezető, történeti típusú: életrajzi bevezető és műelemző

- óra célja: új ismeretek kialakítása, irodalomelméleti ismeretek felelevenítése és tények, jelenségek sokoldalú elemzése

<i>Idő</i>	<i>Menet</i>	<i>Tanári tevékenység</i>	<i>Tanulói tevékenység</i>	<i>Munkaforma és szervezési mód</i>	<i>Didaktikai cél</i>	<i>Eszköz, szemléltetés</i>
0-1.	Köszönés, jelentés			Frontális	Ráhangolódás az órára. Az összeszedettség biztosítása	
2-7.	Átvezető előadás: a komédiától (Molière) a humoros-anekdotikus regényig	Az esztétikai minőségeket ismétli a humor köré gyűjthető műfajok felelevenítésével. <i>Melléklet 1.</i>	A diákok szóban válaszolnak, felelevenítik a már közösen megtanultakat.	Frontális	Rendszerezés és rögzítés	
8-20.	A regény műfajának bemutatása	A regény műfaji jellemzőit gyűjti össze néhány példával. <i>Melléklet 2.</i>	A diákok válaszolnak a műfajjal kapcsolatos kérdésekre, a mellékletben felsoroltakat a füzetükbe rögzítik.	Frontális	Új ismeretek kialakítása, a meglévő ismeretek elmélyítése, rendszerezés és rögzítés	Táblakép
21-40.	Mikszáth Kálmán életrajza, pályaképe, főbb művei	A tanár ismerteti a legfontosabb életrajzi elemeket, kitér a földrajzi és történelmi ismeretekre, kiosztja az irodalmi térképet. <i>Melléklet 3-4.</i>	A tanulók leírják az információkat a füzetükbe, és beragasztják a kapott irodalmi térképet, amelyen követik a tanári elő-	Frontális	Történelmi, földrajzi és irodalmi ismeretek elsajátíttatása, a figyelem felkeltése	Táblakép, kiosztmány: irodalmi térkép

			adásban szereplő helyszíneket.			
40-45.	Házi feladat kijelölése: A néhai bárány című Mikszáth-novella megadott szempontú elemzése	Kijelöli az egyes csoportokat, az elolvasandó novellát, és felírja az elvégzendő feladatokat a táblára. <i>Melléklet 5.</i>	A diákok a füzetükbe írják a csoportszámukat és az elvégzendő feladatokat.	Frontális	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Bejáratok című szöveggyűjtemény: 69–72. oldal, táblakép

Felhasznált irodalom:

ARATÓ László, PÁLA Károly, *A szöveg vonzásában. Bejáratok, Tankönyv és Szöveggyűjtemény*, Bp., Műszaki Könyvkiadó, I, 2002.

BÁRDOS László, SZABÓ B. István, VASY Géza, *Irodalmi fogalmak késszótára*, Bp., Korona, 1999.

Irodalomtörténeti atlasz, Bp., Cartographia Kft.

Melléklet 1.

Esztétikai minőségek és műfajok:

az esztétikum konkrét megjelenési formái, ábrázolásmódok, a valóság tükrözésének különféle felfogásai

- típusai: szép, rút, tragikus, komikus, tragikomikus, fenséges, bájos, szatirikus, groteszk, abszurd, elégikus, idillikus, heroikus, burleszk
- humoros: szemlélet, mely elnéző derűvel, jóakarattal tekint a torz, helytelen jellemvonásokra, körülményekre, a komikum egyik válfaja
- humoros műfajok példákkal: vicc, karcolat (Karinthy: *Tanár úr kérem*, Nagy Lajos: *Képtelen természetrajz* – szatirikus is!), novella (Karinthy: *Tanítom a kislelőfiat*, Örkény: *egypercesek-groteszk is!*), komikus eposz és eposzparódia (Petőfi: *A helység kalapácsa* – szatirikus is!), dal (Petőfi: *Orbán, Megy a juhász számaron* – tragikus is!), komédia (Plautus: *A betenkedő katona*, Molière: *A fűsvény*)
- Karinthy: „A humorban nem ismerek tréfát!” – a legváltozatosabb skálája a humornak irodalmunkban Karinthy műalkotásaiban található meg.
- Jókai Mór, Krúdy Gyula és Mikszáth Kálmán prózastílusa is fogékony a humorra.

Melléklet 2.

A regény műfaji jellemzői:

A regény:

- nyelvújítás kori szó, a roman szó magyarosítása
- a nagyepika egyik fő műfaja, a XIX-XX-XXI. század kedvelt műfaja a novella mellett
- formája rendszerint prózai, de léteznek verses regények is (Puskin: *Anyegin*)
- nagy terjedelmű, rendszerint hosszú időtartamot felölelő történetet ábrázol szerteágazó cselekménnyel (hosszabb, tágasabb a novellánál, elbeszélésnél, kisregénynél)
- fő- és mellékszereplők jelennek meg
- gazdag háttér- és korrajz, valamint társadalomábrázolás jellemzi
- szerepet kap a szereplők érzés- és gondolatvilága, jellemfejlődése
- elemzésekor figyelni kell a címadási technikára, a tér- és időhasználatra, az elbeszélői nézőpontra, az író nyelvhasználatára, a szerkezetre, a jellemzésre, az utalások, motívumok rendszerére

Regénytípusok:

- lovagregény - Cervantes: *Don Quijote*
- pikareszk regény - Voltaire: *Candide*
- fejlődési, nevelődési regény – Goethe: *Wilhelm Meister tanulólévei*
- robinzonád – Defoe: *Robinson Crusoe*, szigetregény – W. Golding: *A Legyek Ura*
- történelmi regény – Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai*, Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*
- családrégény – Thomas Mann: *Buddenbrook ház*, Vámos Miklós: *Apák könyve*
- lélektani és társadalmi regény - Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*
- dokumentumregény – Karinthy: *Utazás a koponyám körül*
- levél- és naplóregény – Goethe: *Az ifjú Werther szenvedései*
- kalandregény – Verne: *Kétévi vakáció*
- utópikus regények- pozitív utópiák: Th. Moore: *Utópia*, Jókai Mór: *A jövő század regénye*, negatív utópiák: Swift: *Gulliver utazásai*, Orwell: *1984*. Babits Mihály: *Elza pilóta*
- krimi – Agatha Christie: *Halál a Niluson*
- science-fiction – D. Adams: *Galaxis útikalauz stopposoknak*
- ifjúsági regény – Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk*, Szabó Magda: *Abigél*
- gyermekregény – J. K. Rowling: *Harry Potter-sorozat*
- romantikus regény – Stephenie Meyer: *Twilight*
- (tetszőlegesen rövidíthető lista)
- Megkülönböztetünk szépirodalmi és szórakoztató regényeket, bestsellereket. Csoportosíthatjuk a műfajt életkor szerint is.

- A magyar regényirodalom jellegzetes műfaja a humoros-anekdotikus regény, melynek párja Nyugaton a karrierregény lehet. Ez a sajátos műfaj a magyar irodalomban leginkább Jókai Mór, Krúdy Gyula és Mikszáth Kálmán nevéhez köthető.

Melléklet 3. (életrajz, ppt., külön melléklet)

Melléklet 4. (térkép, a dolgozat végén található)

Melléklet 5.

Megfigyelési szempontok *A néhai bárány* című Mikszáth-novella csoportmunkában történő elemzéséhez:

- 1. csoport: A cím értelmezése és a szerkezeti ötös jelölése rövid vázlatpontokkal
- 2. csoport: A falu lakossága, közössége, az egyes társadalmi rétegek bemutatása
- 3. csoport: Természeti előjelek, negatív anticipációk, melyek a bonyodalmat előkészítik
- 4. csoport: Mesei elemek, számok, kifejezések a műben, s ezek szerepe
- 5. csoport: Tájnnyelvi szavak, kifejezések kigyűjtése s azok értelmezése
- 6. csoport: A főszereplők rövid jellemzése, konfliktusaik jelölése
- 7. csoport: Az elbeszélői nézőpont megnevezése idézetekkel, az írásjelek szerepe

4-5 fő alkot egy csoportot, a házi feladatot írásban kell elkészíteni, s a következő órán egymással megbeszélni. A csoporttagok egymás mellé ülnek. Ügyesen szét kell osztaniuk egymás között a feladatot, mindenkinek meg kell szólalnia. Az értelmezést mindig idézettel kell alátámasztani.

Óravázlat/2.

- téma: *A néhai bárány* című Mikszáth-novella elemzése
- óra típusa: meglévő ismereteket megszilárdító, műelemző
- óra célja: szövegértés és műelemzés gyakoroltatása, ismeretek elmélyítése, a kooperatív készség kialakítása

<i>Idő</i>	<i>Menet</i>	<i>Tanári tevékenység</i>	<i>Tanulói tevékenység</i>	<i>Munka-forma és szervezési mód</i>	<i>Didaktikai cél</i>	<i>Eszköz, szemléltetés</i>
0-1.	Köszönés,			Frontális	Ráhangelődés	

	jelentés				az órára. Az összeszedettség biztosítása	
2-3.	A csoportok kialakítása, a feladatok kijelölése	Ismerteti az egyes feladatokat és a csoportmunka szabályait.	A diákok megkeresik csoporttársaikat, elfoglalják új helyüket, figyelik a tanár kéréseit.	Frontális és csoportmunka	Felkészítés a csoportmunkára, figyelem felkeltése	
4-7.	A házi feladatok közös megbeszélése, a részfeladatok szétosztása	Körbejárva segíti a csoportmunka gördülékeny megszervezését, ellenőrzi a házi feladat elkészítését.	A diákok csoportokban megbeszélik a házi feladatokat, szétosztják egymás között a munkát.	Csoportmunka	Új ismeretek kialakítása, a meglévő ismeretek elmélyítése, rendszerezés és rögzítés	Füzet, házi feladat, a novella szövege
8-12.	A cím értelmezése és a szerkezeti ötös jelölése rövid vázlatpontokkal	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	Az 1. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondandóját. Melléklet 1.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, házi feladat, a novella szövege
13-17.	A falu lakossága, közössége, az egyes társadalmi rétegek bemutatása	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	A 2. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondandóját. Melléklet 2.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, házi feladat, a novella szövege

18-22.	Természeti előjelek, negatív anticipációk, melyek a bonyodalmat előkészítik	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	A 3. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondanóját. Melléklet 3.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, házi feladat, a novella szövege
23-27.	Mesei elemek, számok, kifejezések a műben és ezek szerepe	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	A 4. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondanóját. Melléklet 4.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, házi feladat, a novella szövege
28-32.	Tájnnyelvi szavak, kifejezések kigyűjtése és azok értelmezése	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	Az 5. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondanóját. Melléklet 5.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, házi feladat, a novella szövege
33-37.	A főszereplők rövid jellemzése, konfliktusaik jelölése	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	Az 6. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, házi feladat, a novella szövege

			füzetükbe, kiegészítik társaik mondandóját. Melléklet 6.			
38-42.	Az elbeszélői nézőpont megnevezése idézetekkel, az írásjelek szerepe	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	Az 7. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információt a füzetükbe, kiegészítik társaik mondandóját. Melléklet 7.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, házi feladat, a novella szövege
43-45.	Értékelés, felkészítés a következő órára	Értékeli a közös munkát, dicsér, kiemeli, jobb munkára buzdít, pontot/érdemjegyet oszt. Kijelöli a következő órára történő feladatot: felkészülés a Szent Péter esernyője című Mikszáth-regényből.	A diákok meghallgatják a tanár értékelését, hozzáfűzik megjegyzéseiket, és felírják füzetükbe a házi feladatot.	Frontális	Értékelés és az érvelés képességének fejlesztése, figyelem felkeltése	Füzet

Felhasznált irodalom:

ARATÓ László, PÁLA Károly, *A szöveg vonzásában*, i. m.

Melléklet 1.

Lehetséges megoldások *A néhai bárány* című Mikszáth-novella csoportmunkában történő feldolgozásához:

1. csoport: A cím értelmezése és a szerkezeti ötös jelölése rövid vázlatpontokkal

A cím:

(A cím a globális kohézió része – 11. osztály)

Szokatlan jelzős szókapcsolat

- A: határozott névelő, kiemelő, előreutaló szerepű (katafora), egy konkrét bárányról lesz szó
- néhai: elhalálozott, már nem él, állat előtt szokatlan, meglepő, a báránnyal való bensőséges viszonyra utal, emberivé teszi a kapcsolatot, szomorúságot sejtet, negatív anticipáció
- bárány: szelídséget, ártatlanságot sejtet, asszociációk a Bibliával, Jézussal kapcsolatban, a jelzője is megerősíti ezt, áldozati szerep

A novella szövegének ismeretében: a bárány a keresés, a bonyodalom tárgya a műben, halála szomorú, tragikus kiszáradása számára.

Szerkezeti felosztás, 5-ös:

1. Expozíció, bevezetés: Aránytalanul hosszú rész, negatív előjelek, a vihar, az árvíz és a falu leírása. Riadalom Bodokon, megáradt a Bány, sok mindent elsodort.
2. Bonyodalom: A Baló család vesztesége: a Bány elsodorta a ládát és a bárányt.
3. A cselekmény kibontakozása: A Baló család a láda és a bárány keresésére indul, három kísérlet: az apa hatalommal, Ágnes, az idősebb lány nyomozással, furfanggal, Borcsa, a kislány ártatlansággal.
4. Tetőpont: Megkerül Cukri bárány, Baló Borcsa sikerrel jár, de Cukri már nem él.
5. Megoldás: Igazságszolgáltatás, elégikus befejezés, az expozícióhoz képest túl rövid lezárás.

Melléklet 2.

2. csoport: A falu lakossága, közössége, az egyes társadalmi rétegek bemutatása

A falu erősen *rétegződik*, az egyes társadalmi rétegek kötött áthidalhatatlan az ellentét.

A gazdagok közé tartozik pl. a bíró és a tolvaj Sós Pál, a szegények közé a Baló család és a harangozó Csuri Jóska.

Vagyonhiányok szerint laknak a faluban a parasztok. A falu lakossága felosztható *felsővégekre és alsóvégekre*. Az egyes rétegek összetartanak: „Mégis furcsa eset, hogy míg a felsővégen mindenki tud róla, Sós Pálék kertjénél egyszerre nyoma vész, az alsóvégek közül már nem látta senki.”

Nincs átjárás az egyes társadalmi rétegek között.

Az *erkölcsi megítélés* azonban fontos, még a bíró is helyteleníti Sós Pál gaztettét: „De a kelmed fedelén is becsurog, úgy nézem. Alighanem lyukas az valahol, Sós Pál uram.”

A falu közössége a pletykákból, szóbeszédből ítélkezik, informálódik. Elítéli a gazdag tolvajt, morálisan a gyermek emelkedik felül Sós Pálon, de a bárány sorsa már megpecsételődött.

Erősek az íratlan, erkölcsi szabályok, a falu ilyen szempontból egységes közösséget alkot.

Ez az *összetartás* érvényes a katasztrófa, *természeti csapás* esetében is: „Az öreg Sós Pál még csáklját is hozott. A gazdák barázdákban eresztették a folyóba az esővizet.”

Melléklet 3.

3. csoport: Természeti előjelek, negatív anticipációk, melyek a bonyodalmat előkészítik

- a libák felriadtak éjjeli fekhelyeiken, s felrepülve gáogotak
- Csökéné kakasa felszállt a tetőre, és onnan kukorékolt
- a lovak nyerítettek, riadoztak, csomóba verődtek az udvaron
- a fák recsegve hajladoztak
- Csurri Jóska, a harangozó „ a felhők elé harangozott”, így próbálta elűzni az esőfelhőket
- a búzavetések és kukoricaszárak kísértetiesen hajladoztak

Az állatok hamarabb megérik a veszélyt, mind az emberek. A természeti, falusi ember együtt él a különféle élőlényekkel, jelenségekkel. Ki van téve a veszélyeknek, természeti katasztrófáknak, nem tud ellenük tenni. A babonák világa nyújt nekik egyfajta menedéket.

Melléklet 4.

4. csoport: Mesei elemek, számok, kifejezések a műben, s ezek szerepe

Mesei számok:

- 3-man indulnak el a láda és a bárány keresésére
- 7 napig tart Baló Ágnes nyomozása

Mesei motívumok:

- az elveszett „kincs” kutatása
- a legkisebb jár szerencsével
- az apa a hatalom erejével, a nővér furfanggal, a kisebb lány ártatlansággal, szélsőséggel próbálkozik, a 3. jár sikerrel

Mesei előadásmód:

- „Gúnya nélkül nem léphet az oltárhoz szégyenszemre.”
- „Súgtak-búgtak, hogy... ennyi meg annyi tömérdek ezüsttallér volt a ládában.”
- „Az napról kezdem, mikor a felhők elé harangoztak Bodokon”.

Melléklet 5.

5. csoport: Tájnyelvi szavak, kifejezések kigyűjtése s azok értelmezése

A novella *A jó palócok* című novelláskötet első darabja. Mikszáth szülőföldjén, a palócok között játszódik. A mű bővelkedik népi kifejezésekben, tájszavakban, fonetikus írásmódokban, melyek az adott táj hangulatát, életmódját hivatottak felidézni.

Tájszavak:

- határ: falu széli szántóföld, gyümölcsös
- zsup: nádtető
- kelengye: hozomány
- petrence: szekérrúd
- ködmön: juhbőrből készült kabátka
- panyóka: zsinóros ruha, panyókára vet: félvállra vesz (pl. kabátot)
- patyolat: fehér vászon
- eszterhaj: eresz
- kend: kegyelme(d)

Fonetikus írásmód:

- őkigyelme: őkegyelme, ő maga
- 'iszen: hiszen
- vón: volt

Melléklet 6.

6. csoport: A főszereplők rövid jellemzése, konfliktusaik jelölése

Baló család:

Apa, Baló Mihály:

- Ágnes és Borcsa apja, özvegyember
- szegény ember, nem módos
- szereti, félti a gyermekeit, mindent megtesz értük
- a ládát és a bárányt hatalmi úton, a bíró segítségével próbálja visszaszerezni, hisz a törvényes eljárásban
- udvarias, tiszteli a feljebbvalóit

Baló Ágnes, a nagyobbik lány:

- eladósorba került szép nagylány
- a láda elvesztése tragédia számára, a hozománya, a jövője veszett el
- keservesen sír, zokog, elkeseredett
- már a határban várja apját, tud uralkodni magán, előbb a bárányt kérdezi
- kitartóan keresi a ládát és a bárányt
- furfangos, ravasz, fürkésző
- belebetegszik a kudarcba

- szókimondó, megkeseredett, megmondja Borisnak, ki vitte el a bárányt

Boris, a kisebbik Baló lány:

- nyolcéves, félárva, nagyon anyás volt
- legkedvesebb pajtása Cukri bárány, szeretetét
- Borcsaként emlegeti az elbeszélő, familiáris viszonyt sejtet
- kitartó, bizakodó
- ártatlanságával leleplezi a gazdag tolvajt, kék szeme is az ártatlanságát jelzi
- szelíden, de bátran szólítja meg az urakat
- őszintén, megejtően gyászolja a báránykát, zokogva borul a báránybőrre

Sós Pál, a gazdag tolvaj:

- gazdag, módos paraszt
- alsóvégi
- mohó, kapzsi, nem elégszik meg saját vagyonával
- ellopja a szegény Balóék kincseit, konfliktusba kerül a faluval
- lelepleződik a falu előtt, gonoszága miatt szégyenével bűnhődik, az erkölcsi jó győzedelmeskedik felette

Melléklet 7.

7. csoport: Az elbeszélői nézőpont megnevezése idézetekkel, az írásjelek szerepe

Mikszáth modern eljárással dolgozik, az *omnipotens, mindentudó* elbeszélői nézőpontot keveri az *átképzeléses technikával (szabad függő beszéd)*.

A 19. század felfedezésével van dolgunk, a romantika korától ismert ez a módszer.

Mindentudó, omnipotens elbeszélői nézőpont:

- Az elbeszélő mindent tud a szereplőkről, azok gondolatairól, cselekvésük mozgatórugójáról, múltukról, jövőjükéről. Ismeri mások róluk alkotott nézeteit. Tájékoztató a környezetről, a történelmi, társadalmi jelenségekről.
- Például: „Ámbátor, ha már szóba jött az a bárány, mégis furcsa dolog, hogy míg a felsővégen mindenki tud róla, Sós Pálék kertjénél egyszerre nyoma vesz, az alsóvégiek közül már nem látta senki!”
- Mikszáth gyakran bújik a bőbeszédű, falusi előadásmódú mesélő szerepébe. Ismerteti a falusiak véleményét, gondolatait:
- „Nyomban nekiestek a gyanúsítással Sós Pálnak: csak ő húzhatta ki, senki más, a ládát!”
- „No, ha most ez egyszer ki nem csap a patak, s ki nem önti a bodokiakat, mint az ürgét, akkor mégis jó dolog keresztény katolikus falunak lenni – lutheránus vidéken.”
- Emellett a közösség egy tagjaként szól hozzánk: „Nem volt abban a ládában egy veszett garas sem, hanem (ma már tudjuk) benne volt a szép majornoki Baló Ágnes kelengyéje.” Ekkor a közbevetést *zárájel* használatával oldja meg az író.

Átképzeléses technika, szabad függő beszéd:

- Gyakoriak a *nézőpontváltások* is a műben. A narrátor előzetes bejelentés nélkül átvált egyik-másik szereplőjének nézőpontjába. Ezt a nézőpontváltást *három ponttal* jelzi, így könnyíti meg az olvasó dolgát. Az előadásmód az adott szereplő nézőpontjából folyik tovább, gyakran egyes szám első személyben.
- Borcsa gyermeki nézőpontja: „Jó, hogy a cudar Bágy elöntötte a rétet is... úgy sincs már, aki selyem fűvét megegye, mert a kedves, az édes Cukri bárány oda lett...”
- Baló Ágnes nézőpontja: „Nem segített sem a hatalom, sem a furfang. A gonoszok ereje nagyobb ezeknél.”
- Baló Mihály nézőpontja: „Nyolcéves innen-onnan, s még nem volt soha ki a faluból, nagyon anyás...vagy mit is beszélek, hiszen már anyja sincs szegénynek!”

(Ez a feladat különösen elősegíti azt, hogy a regény esetében már készség szintjén ismerjék fel a diákok Mikszáth elbeszélői technikájának sokszínűségét.)

Óravázlat/3.

- téma: a Szent Péter esernyője című Mikszáth-regény elemzése
- óra típusa: meglévő ismereteket megszilárdító, műelemző
- óra célja: szövegértés és műelemzés gyakoroltatása, ismeretek elmélyítése, a kooperatív készség kialakítása

<i>Idő</i>	<i>Menet</i>	<i>Tanári tevékenység</i>	<i>Tanulói tevékenység</i>	<i>Munka-forma és szervezési mód</i>	<i>Didaktikai cél</i>	<i>Eszközszemléltetés</i>
0-1.	Köszönés, jelentés			Frontális	Ráhangelődés az órára. Az összeszedettség biztosítása	
2-7.	Háttérismeretek közlése	Elmeséli a regény keletkezési körülményeit, vázlatot ír a táblára.	A diákok figyelnek, jegyzetelnek. Melléklet 1.	Frontális	Figyelem felkeltése, ráhangelődés az óra anyagára	Táblakép
8-12.	A csoportok kialakítása	Ismerteti az egyes felada-	A diákok megkeresik	Frontális és csoport-	Felkészítés a csoportmun-	Táblakép

	tása, a feladatok kijelölése	tokat és a csoportmunkaszabályait. Melléklet 2.	csoporttársait, elfoglalják új helyüket, figyelik a tanár kérését.	munka	kára, figyelem felkeltése	
13-20.	Az elemzési feladatok közös megbeszélése, a részfeladatok szétosztása	Körbejárva segíti a csoportmunkagördülékeny megszervezését, ellenőrzi a feladat elkészítését.	A diákok csoportokban megbeszélnek a feladatokat, szétosztják egymás között a munkát.	Csoportmunka	Új ismeretek kialakítása, a meglévő ismeretek elmélyítése, rendszerezés és rögzítés	Füzet, a regény szövege
21-31.	A cím értelmezése és az esernyő előfordulásainak jelölése a regényben rövid vázlatpontokkal	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	Az 1. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondanóját. Melléklet 3.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, a regény szövege, táblakép
32-42.	A két cselekményszál rövid ismertetése, a találkozási pont bemutatása	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	A 2. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondanóját. Melléklet 4.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, a regény szövege, táblakép
43-45.	Az eddig elvégzett munka	A tanár dicséret, értékkel, pontoz, felhívja a	A diákok figyelnek, kérdeznek,	Frontális és kérdve kifejtő	Az érvelés képességének fejlesztése,	

	értékelése, feladatki-jelölés	figyelmet a következő órákon várható feladatmegoldások nehézségeire.	maguk is értékelnek, megteszik kiegészítő megjegyzéseiket.		rendszerzés, rögzítés	

Felhasznált irodalom:

ARATÓ László, PÁLA Károly, *A szöveg vonzásában*, i. m.

MIKSZÁTH Kálmán, *Szent Péter esernyője – A gavallérok – A sípsirica*, Bp., Európa, 2008.

Melléklet 1.

A regény keletkezési körülményei:

- a mű Mikszáth Kálmán legkedvesebb regénye
- 1894 nyarán írta, pihenés, nyaralás közben
- 1895-ben jelent meg az Új Idők Könyvkiadónál
- a későbbi korok legnépszerűbb, legkedveltebb Mikszáth-regénye
- ezt a Mikszáth-művet fordították le a legtöbb nyelvre

Műfaja:

- romantikus szerelmi regény: a két szerelmes viszontagságai, egymásra találása, boldog vég
- kalandregény, kincskereső regény: Gregorics Pál örökségének felkutatása, nyomozás
- ifjúsági regény: a célközönség megnevezése
- nevelődési, illetve fejlődésregény: Wibra Gyuri jellemfejlődése, döntései
- anekdotikus, humoros regény: magyar sajátosság, a francia karrierregény magyar megfelelője, a jellemzés fő módszere egy-egy anekdota, adoma bevezetése, főbb képviselői: Mikszáth Kálmán, Jókai Mór, Krúdy Gyula

Melléklet 2.

A csoportmunka feladatai:

1. A mű címének értelmezése, a címbe szereplő esernyő előfordulásai a regényben
2. A két cselekményszál rövid bemutatása, felvázolása, az összefonódási pont, helyszín jelölése
3. Történelmi háttér (megtől meddig játszódik a cselekmény, főbb történelmi utalások), földrajzi háttér, a helyszínek jelölése
4. Előreutalások, anticipációk, sejtetések a műben
5. Legendák, népi hiedelmek, babonák a műben

6. A közvélemény, a pletyka, az illem hatása az emberekre Mikszáth műve alapján
7. Az elbeszélői nézőpontok, síkváltások bemutatása, az elbeszélő személyes jelenlétének szerepe
8. A véletlenek szerepe a műben, valamint az anekdoták, adomák szerepe

Melléklet 3.

A mű címe: *Szent Péter esernyője*

Szent Péter:

- bibliai alak (Újszövetség), *Péter apostol* a tizenkét apostol egyike, Jézus tanítványa, a katolikus hagyomány szerint Róma első püspöke. Eredeti nevén *Simonnak* (héberül: *figyelés, hallgatás, figyelem*) nevezték. Jézus adta neki a Péter nevet, amely a görög *Petrosz*, vagyis kőszikla szóból ered. Az apostolok között a legjelentősebb alak, nevét minden írás először említi a tizenkét tanítvány közül. A hagyomány szerint Jézus Krisztus neki adta a mennyország kapuinak *kulcsait* (attribútuma). Mint Krisztus tanítványai közül a legjelentősebb, nem véletlen, hogy Krisztus halála után ő került a keresztény vallás, az új vallás élére. A katolikus egyház szerint Péter a pápák, a halászok és Róma védőszentje.
- A műben *Müncz Jónással* keverik össze a falusiak, a fehér zsidót vele azonosítják, mintha a vándor zsidó Jézus/Isten kiválasztottja, küldötte lenne. A glogovaiak szerint a csoda tőle eredeztethető.

esernyő:

- A történet *központi tárgya*, a kincskeresés ehhez az eszközhöz kapcsolódik, elsődleges célja: eső, csapadék elleni *védelem*; piros paraplé, eredetileg Gregorics Pál tulajdona, majd Müncz Jónás veszi meg, s Veronka fölé helyezi az esőben, a *nyele ürege*s, alkalmas titkos üzenetek, pénz, váltók elrejtésére.

Szent Péter esernyője: abszurd, bizarr ötlet, anakronizmus, figyelemfelkeltés, valamilyen titkot sejtet, a tárgy kerül a középpontba. Egy szentnek tulajdonít egy modern használati tárgyat, időben összeférhetetlen jelenség.

Tipikus címfajta: valakinek a valamije, birtokviszony kifejezése, például *A Legyek Ura*, *A Gyűrűk Ura*, *Az ember tragédiája*, *Az inkák kincse*, *Karib-tenger kalózái*, *Harry Potter és a Tűz Serlege* stb.

Az esernyő előfordulásai (a mű előadásának menetében):

1. Glogován valaki (Szent Péter?) az alvó kislány, Veronka fölé teszi az esernyőt, hogy a kisgyermek ne ázzon el a hirtelen megeredő esőben
2. Temetési jelenet, „feltámad” a tetszhalott
3. A „csodatévő esernyő” jelenetei, Glogova felvirágzása
4. Az esernyő eredeti tulajdonosa Gregorics Pál

5. Kémkedés az üreges esernyőnyél segítségével a szabadságharc alatt
6. Gregorics Pál mindig magánál hordta
7. Jelenet a Tiszánál Szegeden, vízbe esik, nagy pénzjutalom a kihalászásáért
8. Gregorics törvénytelen fiának gyűjti a hagyatékát az esernyőnyélbe, de nem tudja átadni a titkot, meghal, mielőtt felfedné az esernyőnyél titkát
9. Az esernyőt az értéktelen tárgyak közt elárverezik 2 forintért, Müncz Jónáshoz kerül
10. Wibra Gyuri felnövekedvén keresi az örökségét, eljut Müncz Jónásnéhoz Bábaszékre, de nem lelik a padláson, Münczné fiához, Mórchoz irányítja Gyurit
11. Találkozás Bélyi Veronkával, az esernyő tulajdonosával, az esernyő Veronka hozománya
12. Vívódás: Veronka vagy az esernyő? Gyurit az álom vezérli a jó döntéshez
13. Kiderül, az eredeti nyelet Adameczné elégette, az üszökkel Matyko unokáját gyógyíttatta. A kopott nyél helyébe új, ezüstnyél került. Az örökség így a régi nyéllel együtt elveszett

Melléklet 4.

A két cselekményszál ismertetése:

1. szál - Bélyi Veronka és Glogova története:

- Glogova: Bélyi János édesanyja Halápon meghal, a pap öröksége a kicsi húga és egy liba
- a pap kétségbeesetten imádkozik, Veronka fölé kerül az esernyő a szakadó esőben
- a falu befogadó, kedves lesz velük a „csoda” láttán, Adameczné elszegődik házvezetőnőnek, szakácsnénak
- a csodatévő esernyő esetei (temetések), ereklye lesz belőle
- Glogova felvirágzik, meggazdagszik az esernyőnek köszönhetően

2. szál: Gregorocs Pál története:

- Gregorics Pál részletes élettörténete csecsemőkorától felnőttkoráig
- előítéletek a vörös hajú Gregoriccsal szemben, kudarcok, elutasítások a beilleszkedési kísérletek, párválasztási tervek során
- gyűlölködés a testvéreivel, irigykedések vagyona miatt
- kémkedés a szabadságharc alatt
- törvénytelen kapcsolat Wibra Annával, valamint gyereke születik: Wibra György
- Wibra Gyuri neveltetése, taníttatása, rögeszmés rajongás iránta, szegedi jelenet
- kísérlet az örökség megteremtésére, a cseh birtok eladása, bankutalványok
- Gregorics Pál halála, az örökség titokban marad, árverezés, az esernyő Müncz Jónáshoz kerül

- Wibra Gyuri felnőtt, gyámja segítségével és a maga szorgalmából híres ügyvéd lesz
- véletlen találkozás egy régi ismerőssel, Gyuri elindul öröksége felkutatására
- sikertelen kutatás Müncz Jónásnénál, útbaigazítás Müncz Mórchoz

A két szál találkozása Bábaszéken:

- Bélyi Veronka és Wibra Gyuri romantikus találkozása Bábaszéken, a megtalált fülbevaló
- Mravucsánék vacsorája, udvarlás, Gyuri megismeri az esernyő történetét
- Veronka vagy az esernyő? Wibra Gyuri lelki vívódásai, álma
- út Glogovára, tengelytörés, véletlenek
- Bélyi János kimentése a szakadékból, lánykérés
- Sztolarik gyámja érkezése, Veronka hallgatódik
- Veronka megsértődik, elfut, harangozás, a falu összegyűlik
- félreértések utáni kibékülés, szerelem, gyűrűs lánykérés, boldog vég

Összegzés: Az anekdotikus regényműfajnak megfelelően Mikszáth két hosszabb anekdotaszálból szövi össze a retardálás segítségével művét.

Óravázlat/4.

- téma: a Szent Péter esernyője című Mikszáth-regény elemzése
- óra típusa: meglévő ismereteket megszilárdító, műelemző
- óra célja: szövegértés és műelemzés gyakoroltatása, ismeretek elmélyítése, a kooperatív készség kialakítása

<i>Idő</i>	<i>Menet</i>	<i>Tanári tevékenység</i>	<i>Tanulói tevékenység</i>	<i>Munka-forma és szervezési mód</i>	<i>Didaktikai cél</i>	<i>Eszköz, szemléltetés</i>
0-1.	Köszönés, jelentés			Frontális	Ráhangelődés az órára. Az összeszedettség biztosítása	
2-3.	A csoportok kialakítása, a feladatok kijelölése	Megismétli az egyes feladatokat és a csoportmunka szabályait.	A diákok megkeresik csoporttársaikat, elfoglalják új helyüket, figyelik a tanár kéréseit.	Frontális és csoportmunka	Felkészítés a csoportmunkára, figyelem felkeltése	

4-13.	Történelmi és földrajzi háttér, a helyszínek jelölése	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	Az 3. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondanóját. Melléklet 1.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet és a regény szövege, táblakép, irodalmi térkép
14-23.	Előreutalások, anticiációk, sejtetések a műben	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	A 4. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondanóját. Melléklet 2.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, a regény szövege, táblakép
24-33.	Legendák, népi hiedelmek, babonák a műben	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	Az 5. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondanóját. Melléklet 3.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, a regény szövege, táblakép
34-43.	A közvélemény, a pletyka, az illem hatása az emberekre Mikszáth műve alapján	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	Az 6. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információ-	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, a regény szövege, táblakép

	ján		kat a füze- tükbe, kiegészítik társaik mondandóját. Melléklet 4.			
44- 45.	Értékelés, felkészítés a következő órára	Értékeli a közös munkát, dicsér, kiemel, jobb munkára buzdít. Kijelöli a következő órára történő feladatot: fel- készülés a két utolsó cso- portmunka elvégzésére és a kiegészítésre.	A diákok meghallgatják a tanár érté- kelését, hoz- záfűzik megjegyzése- iket, értékelé- süket, és felírják füzetükbe a házi felada- tot.	Frontális	Értékelés és az érvelés képes- ségének fej- lesztése, a figyelem fel- keltése	Füzet

Felhasznált irodalom:

ARATÓ László, PÁLA Károly, *A szöveg vonzásában*, i. m.

MIKSZÁTH Kálmán, *Szent Péter esernyője – A gavallérok – A sípsírca*, i. m.

Melléklet 1.

Történelmi háttér (megtől meddig játszódik a cselekmény, főbb történelmi utalások), földrajzi háttér, a helyszínek jelölése

Történelmi héttér:

- a mű fő cselekménye az Oszták-Magyar Monarchia idején játszódik (1867–1918)
- utalás történik az előzményekre, Gregorics Pál gyermekkorára, mely mindenképpen az 1848/49-es forradalom és szabadságharc ideje előtt jóval zajlott, hiszen Gregorics a háború idején már felnőttként kémkedett (kettős kém volt)
- az elbeszélő megemlíti még pontos évszámként az 1873-as esztendőt, amikor ő „tanúként” figyelhetette meg Glogova fejlődését
- a mű az 1888-as házassággal zárul
- Mikszáth különös figyelmet fordít regényében a magyar történelem, a fél-múlt megrajzolására, hangulatának, társadalmi berendezkedésének leírására, az egyes társadalmi rétegek bemutatására

- a bizonytalanság oka a regény újszerű időkezelése, a gyakori előre- és hátra-utalások, valamint a két szálon futó cselekményszál idejének, kronológiájának feltérképezése

Földrajzi háttér

- a regény Mikszáth szülőföldjén, a Felvidéken, a „*Görbeországban*”, a mai Szlovákia területén játszódik
- a Felvidék falvait, városait ismerjük meg alaposabban két kivétellel: ezek Szeged és Bécs, Szegedhez Mikszáthot erős életrajzi kötődés fűzi, hiszen itt volt három évig újságíró, szeretett itt élni; emellett fiktív helynevekkel is dolgozik a szerző
- Glogova: valószínűleg kitalált, fiktív falunév, szláv hangzású. Biztosan nem a romániai Glogovára gondol Mikszáth. Idézet Mikszáth leveléből, melyet Nagy Miklósnak írt 1896 febr. 2-án: (Nagy Miklós elkezdett kutatni a Beszterce ostroma című regény valóságtartalma után, az alkotói szabadságot teljesen figyelmen kívül hagyva, erre válaszul írja Mikszáth ironikusan) „... Még bizony rámondjátok egyszer például a »Szent Péter esernyőjé«-re, hogy »aljas« koholmány, mert a Wibra György ügyvéd neve egyetlen ügyvédi kamara lajstromában sem fordul elő – Glogova pedig nincs bent a helységek névtárában.”
- Továbbá Mikszáth ebben a műben igyekezett a mese és a valóság határmezsgyéjén maradni, így a valós helyszínek mellé (Besztercebánya, Selmecebánya, Szeged, Pest) nem létezőket is beépített a történetébe, így pl. Glogova nevét. A történet első szála itt játszódik.
- Haláp: a Tapolcai-medence északi részében fekvő tanúhegy, illetve egy település neve Hajdú-Bihar megyében. Mikszáth létező földrajzi neveket használ fel regényében, ismételten a kettős (fikció és valóság) hatás elérésének érdekében. Mindemellett elképzelhető, hogy a Bélyi család a Debrecen környéki faluból származott el a Felvidékre a pap munkája kapcsán. A regény elején utalás történik ugyanis a „messze Tótországra”.
- Besztercebánya: egyértelműen valós, létező városnév a Felvidéken (szlovákul *Banská Bystrica*, csehül *Banská Bystrice*), város Szlovákiában, 1920-ig Magyarország része, vármegyeszékhely. A Gregorics család története kötődik ehhez a városhoz.
- Selmecebánya: ismét létező, híres felvidéki város, az egykori Magyar Királyság egyik legjelentősebb bányavárosa. Gyakran csak *Selmecként* emlegetik. Wibra Gyuri karrierjének kialakulása köthető ehhez a városhoz.
- Bábaszék: létező község a Felvidéken, a mai Szlovákiában, a Besztercebányai kerületben, a Zólyomi járásban. Itt fonódik össze a történet két szála, itt találkozik Bélyi Veronka és Wibra György a „különös véletlenek” folytatán.

Összegzés: Mikszáth művei gyakran játszódnak szülőföldje vidékén, pl. a *Tót atyafiak*, *A jó palócok*, *Beszterce ostroma*, *A fekete város* vagy más alkotásai. Ezt a vidéket is-

merete, szerette a legjobban, ezért választotta művei helyszínéül. Emellett végig meszerien játszik a *valóság* és a *fikció* keverésével a helyneveket illetően is.

Melléklet 2.

Előreutalások, anticipációk, sejtetések a műben

- maga a cím (a globális kohézió része), az esernyő fontos pozícióba kerül, a műnek várhatólag csodás elemei is lesznek (Szent Péter)
- emellett a cím felkelti a várakozást, egyfajta feszültséget is teremt, hiszen az esernyőről először csak a 4. fejezetben esik csak szó (hasonló retardációs elem a címszereplő késői megjelentetése a Tartuffe című *Méridé* -műben, illetve Kosztolányi *Édes Anna* című regényében)
- hasonló fontosságúak, jelentőségűek a fejezetcímek, a tartalmat foglalják össze gyakran (például Glogova régen, Viszik a kis Veronkát stb.)
- az esernyő körüli titkolózás végéig sejteti a titok, kincs meglétét: a nyél üreges, a szabadságharc idején fontos iratokat lehetett benne szállítani, a szegedi jelenet megerősíti nagy jelentőségét, értékét, hiszen Gregorics 100 forintot kínál kihalászójának, valamint Gregorics Pál mindig magánál hordja
- a kincs létét sokan sejtik: birtokeladási ügyek, a Libanon építése, az elfalazott üst története, a „cifra” végrendelet, Gyuri makacsul kutat utána, az eltűnt vagyon tudata kínozza, a törvénytelen gyerek ezzel az örökséggel szeretné végképp visszaszerezni társadalmi elismertségét
- Gregorics Pál alakja önmagában titkot, különiséget sejtet. A vörös hajú férfi egész életét erre „bazírozta”, hogy „másoknak tessék”, s áldozatává vált a gyanakvó, szélkakas közvéleménynek. Minden tettét kiforgatták, minden mozdulatát ellenkező oldalról kommentálták, s végre belefáradt az örökös sikertelenségbe. Magába zárkózott, embergyűlölő lett, ki sem mozdult nagy kőházából. Különisége érdekes, lélektanilag sokoldalúan megközelíthető karaktert sejtet.
- a két szál hosszadalmas bemutatása sejteti azok valamikori összefonódásukat, ami végül Bábaszéken meg is történik
- a fülbevaló elvesztésekor azonnal sejthető, hogy „Gyuri lovag” fogja azt megtalálni
- a vacsoránál épp egymás mellé kerülnek a későbbi szerelmesek, sejthető a kapcsolat gyors kibontakozása
- Gyuri álma egyértelműen jelzi, előre mutatja a szerelem kibontakozását és a lelki vívódás győtrődéseit. Az álom sűrítő, lényegkiemelő, anticipáló funkciója közismert irodalmi fogás (pl. Dosztojevszkij: *Bűn és bünbődés*, Bulgakov: *A Mester és Margarita*, Kosztolányi: *Édes Anna*).

Összegzés: A mű bővelkedik előreutalásokban, anticipációkban, sejtetésekben, mely a romantika kedvelt eljárása, a kalandregény, kincskereső regény, szerelmi románc alapvető módszere. Türelmes, alapos, odafigyelő olvasást vár el a szerző az olvasó-

tól. Emellett ez az eljárás Mikszáth kedvelt eszköze, hiszen a bő mesélőkedv, az adomázó, anekdotázó hajlam gyakorta folyomodik a sejtetések, előreutalások módszeréhez. A narrátor bevonja az olvasót a titkokba, elhítteti vele, hogy többet tud az eseményekről, mit az egyes szereplők, ily módon beavatottá teszi olvasóját.

Melléklet 3.

Legendák, népi hiedelmek, babonák a műben

- A regény jobbára a felvidéki falvakban játszódik, s a falusi közösség erősebben kötődik a babonákhoz, hiedelmekhez. A műben előforduló babonák, hiedelmek, legendák:
- az esernyő Szent Péteré volt, több „tanú” jelentkezik ennek igazolására, ezt a babonás hiedelmet már a cím is sejteti
- az esernyőnek csodatévő hatása van, „feltámasztja a halottat”
- a csodatévő esernyő hatására virágzott fel Glogova
- a veres/vörös ember ördöggel cimborál, sátáni természetű, Gregorics Pál már kinézetével is babonás ellenszenvet vált ki az emberekből
- Mravucsánék vacsoráján kiöntött bor keresztelőt jelez előre
- az akasztott ember, az öngyilkosságot elkövetett ember rossz időt eredményez (lásd még Petőfi Sándor *Téli világ* című művét: „Megölte valaki magát, /Az hozta ezt a rút időt.”)
- csak akkor virágzik fel egy település, ha lakik ott zsidó származású kereskedő (Müncz Jónásné Bábaszéken)
- a zsidó nép vándorlása, gyötrelmekkel teli sorsa a magyar népével rokonítható (Müncz Jónás és Jónásné vándorlásai, gyötrelmei)
- az üszökből készített tea gyógyhatású (Adameczné azzal gyógyítja unokáját), s végül ez a népi hiedelem okozza Wibra Gyuri örökségének végleges elvesztését
- Czobor Mária rózsájának legendája
- Gyuri lelkében három ördög küzd egymással

Összegzés: Mikszáth írásművészetében nagy szerephez jut a népi hiedelemvilág, a babonás, misztikus, romantikus elem (például *A jó palócok* novellái). A babonák, hiedelmek egyrészt egyfajta tudatlanságról, elmaradottságról tanúskodnak (az akasztott ember és az időjárás kapcsolata), másrészt a romantika kedveli a misztikát, a fantáziavilágot, a lélek sötét oldalát, a feltáratlan lelki folyamatokat bemutató témákat, motívumokat. Felhívják a figyelmünket az értékek viszonylagosságára (Például Katasztrófa vagy szerencse az értékpapírok elégetése az esernyőnyélben?). Emellett a népművészet, a folklór felfedezése, irodalmi beépítése szintén ehhez a korstílushoz köthető, mivel a babonás hiedelmek elsősorban a vidéki környezethez, az egyszerűbb néprétegekhez köthetők.

Melléklet 4.

A közvélemény, a pletyka, az illem hatása az emberekre Mikszáth műve alapján

Mikszáth művében az emberi közösségek életét, viszonyrendszerét erősen befolyásoló hatásoknak is tanúi lehetünk.

Közvélemény:

- Gregorics Pál mindenképpen meg szeretett volna felelni az embereknek, a közvéleménynek. Kísérletei, lánykérései rendre visszautasítást szenvedtek, így lett mizantróp. Folytonos kritikákban, negatív megítélésben volt része az emberek részéről, még születését sem nézték jó szemmel. Végül a végrendeletében állt bosszút az őt kikoszarzó hölgyeken, hiszen jelentős összeget hagyott rájuk, mintha kiszolgálták volna kegyeit. Épp a pletyka eszközt fordította a vele szemben gonoszkodó, pletykálkodó emberekkel emberek ellen. Ezzel a huszárvágással egyfajta groteszk, ironikus hatást ért el a szerző, s határozottan jelezte ellenszenvét a pletykálkodó rosszindulattal szemben.
- A falusi közvélemény kezdetben elfordul a nincstelen paptól, nem segíti őt a beilleszkedésben. A „csodatévő esernyő” megjelenése után viszont teljes összefogással mellé állnak, támogatják, segítik abban, hogy kishúgát jó módban felnevelhesse.
- Bélyi János enged a közvélekedés hangjának, amikor a emberek azt követelik, hogy verőfényes napsütésben is esernyővel temessen. Lassan ő is kezdi elhinni az esernyő mágikus tulajdonságát saját józan eszével, meggyőződésével szemben.
- Sztolarik gyámapa arra tanítja Gyurit, hogy figyeljen oda a közvélemény szavára, igyekezzen elnyerni az emberek jóindulatát, mert akkor könnyebben boldogul.
- Gyuri szeretne kitörni a törvénytelen gyerek státusából, szeretné elnyerni az emberek jóindulatát minden téren, vágyik a gazdagságra, jogos örökségére, de büszke arra is, hogy saját tudásával, szorgalmával érte el ügyvédi sikereit.
- Alapvető, íratlan szabály mind a falusi, mind a városi közegben a feljebbvaló, a tehetősebb ember tisztelete. A társadalmi hierarchia erős, az alá- és fölérendeltségi viszonyok meghatározók, a társadalmi szakadékok áthághatatlanok. Ez az ellentét azonban nem fogalmazódik meg olyan erős társadalomkritikaként, mint pl. Móricz esetében. Mikszáth művészetében még hangsúlyos szerephez jut az *idill*, a *romantikus pátosz*, a *meseszerűség*. Kedvelt alakjai a *különcök* (Gregorics Pál, Pongrácz István gróf a Beszterce ostromában), az anakronisztikus alakok.

Pletyka:

- Pozitív (Glogova felvirágzása) és negatív (Gregorics Pál megítélése) hatására is látunk példákat.
- témák: az emberi élet különböző területei, szakaszai, kapcsolatrendszer

- Gregorics Pál apja halála után kilenc hónappal született, illetlenséget követett el már ezzel is. Vajon ki az igazi apja?
- Gregorics Pál kapcsolatai, szerelmi ügyei, viszonya szolgálóival és Wibra Annával
- Gregorics titkos élete, üzleti ügyei, a Libanon körüli susmus, mely a félrevezetést szolgálta, s egyben Gregorics Pál visszavágását
- Gyurira vadászik a környék összes eladósorba került lánya, illetve azok édesanyja
- Gyuri öltözetéről pletykálnak, „a ruha teszi az embert”

Illem:

- leginkább az előkelőbb rétegekre érvényes az illemszabályok erős betartása
- Veronka mellé francia nevelőnőt fogad a bátyja, hogy tőle tanulja a jó modort, az etikettet, a társasági viselkedés szabályait
- Veronka nem mer átöltözni a macska előtt, szégyenlős, ez nem illik
- Gyurit nem engedik be abba a szobába, ahol a balesetet szenvedett Madame Kriszba ápolása folyik
- Veronka félénken, illemtudóan viselkedik Gyurival a vacsoránál, illetve a kocsiuton

Összegzés: Az emberekben nagy a megfelelési vágy, sokat adnak mások, a közvélemény szavára, a pletyka, a szóbeszéd pozitív, de inkább negatív irányban is megváltoztathatja életüket. Pusztít, romba dönthet emberi sorsokat, életeteket (Gregorics Pál), de fel is emelhet másokat (Bélyi János). Értékelendő Gyuri önállósulási törekvése, maga akarja eldönteni, merre haladjon sorsa, nem akar eleget tenni az elvárásoknak. S álma segítségével végül a szíve győz.

Óravázlat/5.

- téma: a Szent Péter esernyője című Mikszáth-regény elemzése, a filmnézés megfigyelési szempontjainak ismertetése
- óra típusa: meglévő ismereteket megszilárdító, műelemző, rendszerező, összefoglaló
- óra célja: szövegértés és műelemzés gyakoroltatása, ismeretek elmélyítése, a kooperatív készség kialakítása, valamint új ismeretek kialakítása, az összehasonlítás képességének fejlesztése

<i>Idő</i>	<i>Menet</i>	<i>Tanári tevékenység</i>	<i>Tanulói tevékenység</i>	<i>Munka-forma és szervezési mód</i>	<i>Didaktikai cél</i>	<i>Eszköz, szemléltetés</i>
0-1.	Köszönés, jelentés			Frontális	Ráhangolódás az órára. Az	

					összeszedett-ség biztosítása	
2-3.	A csoportok kialakítása, a feladatok kijelölése	Megismétli az egyes feladatokat és a csoportmunka szabályait.	A diákok megkeresik csoporttársaikat, elfoglalják új helyüket, figyelik a tanár kéréseit.	Frontális és csoportmunka	Felkészítés a csoportmunkára, figyelem felkeltése	
4-13.	Az elbeszélői nézőpontok, síkváltások bemutatása, az elbeszélő személyes jelenlétének szerepe	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	Az 7. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információt a füzetükbe, kiegészítik társaik mondandóját. Melléklet 1.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet és a regény szövege, táblakép
14-23.	A véletlenek szerepe a műben, valamint az anekdoták, adomák szerepe	A táblára írja a diákok jó megoldásait, irányítja a munkát. Értékeli az elvégzett feladatot.	A 8. csoport tanulói megoldják a feladatot, a tanulók leírják az információkat a füzetükbe, kiegészítik társaik mondandóját. Melléklet 2.	Csoportmunka	A szövegértés és a műelemzés gyakoroltatása, a kooperatív készség kialakítása	Füzet, a regény szövege, táblakép
24-33.	A csoportmunkák értékelése, összegzés, a regényfeldolgozás lezárása	Értékeli a közös munkát, dicsér, kiemeli a pontot/érdemjegyet oszt. Összegezi a regényről hallottakat.	A tanulók értékelik a közös munkát, elmondják véleményüket, érzéseiket, benyomásait, figyelik	Frontális, kérdve kifejtő	A kooperatív és értékelő készség kialakítása, rendszerezés és rögzítés	Táblakép

			az összegzést.			
34-45.	Az irányított filmnézés szempontjai, filmesztétikai alapismeretek bevezetése, óralezárás	A táblára írja a filmnézés megfigyelési szempontjait, illetve a legfontosabb filmesztétikai szakkifejezéseket. Melléklet 3.	A diákok füzetükbe rögzítik a szempontokat és a szakkifejezéseket. Felteszik esetleges kérdéseiket, válaszolnak a tanár kérdéseire.	Frontális, kérdve kifejtő	Az értelmező és összehasonlító képesség fejlesztése, új ismeretek kialakítása	Füzet, táblakép

Felhasznált irodalom:

ARATÓ László, PÁLA Károly, *A szöveg vonzásában*, i. m.

MIKSZÁTH Kálmán, *Szent Péter esernyője – A gavallérok – A sipsirica*, i. m.

VAJDA Judit, *Szent Péter esernyője* (1958). Bán Frigyes = <http://www.magyar.film.hu/filmtortenet/filmelemzesek/szent-peter-esernyoje-1958-filmtortenet-elemzes.html> [2011. 08. 10.]

<http://hu.wikipedia.org/wiki>

Melléklet 1.

Az elbeszélői nézőpontok, síkváltások bemutatása, az elbeszélő személyes jelenlétének szerepe

Mikszáth modern eljárással dolgozik, az *omnipotens*, *mindentudó* elbeszélői nézőpontot keveri az *átképzeléses technikával (szabad függő beszéd)*. A 19. század felfedezésével van dolgunk, a romantika korától ismert ez a módszer.

Mindentudó, omnipotens elbeszélői nézőpont:

- Az elbeszélő mindent tud a szereplőkről, azok gondolatairól, cselekvésük mozgatórugójáról, múltukról, jövőjükéről. Ismeri mások róluk alkotott nézeteit. Tájékoztat a környezetről, a történelmi, társadalmi jelenségekről. Fondorlatosan szövi össze a két szál eseményvonalát, sejtetni engedi azok valamikori összefonódását. Egy-egy szereplő lélektanát erősebben is megfesti, pl. sokat foglalkozik Gregorics Pál különtségével és Wibra Gyuri vívódásaival. Mindemellett nem érezzük ezeket a jellemrajzokat olyan mélynek és hitelesnek, mint a realizmus művei esetében.
- A regény tele van anticipációkkal, sejtetésekkel, melyekről „csak egy mindentudó elbeszélő tudhat”, például: „De biztosíték, hogy egyszer majd hozzád kerül az esernyő, és jó lesz a felhők, esők ellen.” (G. P.). Nagyon

gazdag információs rendszerrel van dolgunk: megismerjük a Felvidék egy tájegységét, az ott élő emberek élet- és gondolkodásmódját, utalás történik a történelmi háttérre, a nemzetiségi, vallási együttélés – tót, sváb, zsidó, magyar – kérdéseire. A mű apró részletekben, anekdotákban gazdag.

- Az elbeszélő gyakran él idegen nyelvi, tájnyelvi kifejezésekkel, sejtetve evvel hatalmas tudásanyagát. Az író jogi végzettségéből és a kor műveltségéből adódóan gyakoriak a latin és a német szavak a környezet hangulatát megidéző tót, szlovák nyelvű kifejezései mellett. A besztercei püspök jeleneténél a latin kifejezés megfelelő: „Deus est omnipotens” (ahogy a mesélő is). Mravucsának vacsoráján kerül szóba az „amabilis confusio”, a kedves keveredés, amely a teljes regényszövegre jellemző. Majd „Vitajtye, vitajtye, mlada pani!” (Legyetek üdvözölve, urak!) tót köszöntéssel teszi élővé a narrátor a közeg bemutatását.
- A gyakori kommentárok, magyarázatok, pontosítások mind a hatalmas tudásanyag felmutatását, az árnyalást szolgálják. Mikszáth mesélőkedve olykor fékezhetetlen, mint azt Jókai Mór esetében is tapasztalhatjuk.

Átképzeléses technika:

- Emellett Mikszáth *gyakran bíjja a bőbeszédű, falusi előadásmódú mesélő szerepébe*. Ismerteti a falusiak véleményét, gondolatait, a beszterceiek pletykáit, a közvélemény szavát.
- Gyakran vált át az *egyes szám első személyű előadásmódból többes szám első személybe*, jelezve ezzel, hogy egy egész közösség, csoport hangján szólal meg. Ekkor a közbevetést *zárójel, illetve három pont* használatával oldja meg az író, így könnyítve meg az olvasást, a váltás elképzelését.
- Az előadásmód olykor egy adott szereplő nézőpontjából folyik tovább, gyakran egyes szám első személyben, bejelentés, bevezető nélkül. Az író például saját magát is megjeleníti a műben, személyessé, hitelessé téve ez által regényét. Azt állítja, hogy ő is tanúja volt az eseményeknek, pl. a Glogova régen című fejezetben. Íme egy példa erre az erős, személyes írói jelenlétre: „Szinte még most is előttem van a kis tót falu az 1873-ik év óta.”
- Olykor tudatlanságot színlel: „hát biz az igaz is lehet – de hogy mit találtak az üstben, azt egész bizonyossággal sosem lehetett megállapítani.”
- Gyakran kiszól az olvasóhoz, megszólítja őt, kapcsolatot teremt vele.

Összegzés: Mikszáth elbeszélői technikájában erősen szétválasztható a fabula (a történet) és a szűzsé (az előadásmód). Nagyon erős a narrátori jelenlét. Az író keveri az omnipotens és az átképzeléses előadásmódot. Gyakran sző bele anekdotákat, adomákat, kitérőket történetébe, melyek a jellemzést, az árnyalt, színes, ízes előadásmódot gazdagítják. Mesélőkedvére jellemző a humor, az irónia használata is, melyek segítik az idilli történet valóságossá, hitelessé tételét; a túlságosan idilli, romantikus szerelmi szálal ellensúlyozza a játékos humor, az irónia (pl. a házasság bizarr képe a Szliminszky házaspár bemutatásával). Az elbeszélő gyakori kommentárokkal, kiegészítő magyarázatokkal pontosít, értékel. Stílusára a romantika, a népi

előadásmód, a folklór és a lélektani érdeklődés is rányomta bélyegét. Egyedi, beazonosítható, szórakoztató, elbűvölő ez a fajta mesélési módszer. (A diákok számára olykor megnehezíti az olvasást a hosszadalmas, körülményes előadásmód, az anekdotázó hajlam; a gyors tempójú életritmusból elvágódó felnőtt befogadó viszont örömet leli benne, élvezi Mikszáth humorát, emberismeretét.)

Melléklet 2.

A véletlenek szerepe a műben, valamint az anekdoták, adomák szerepe

A véletlenek szerepe gyakori, szinte kötelező elem egy romantikus műben. Izgalmassá, meséssé, meseszerűvé, idillivé varázsolják a történetet. Azonban Mikszáth az ironia eszközével karikírozza saját eljárását, hiszen gyakran a valóságértelenség válik komikussá.

Példák:

- A szakadó esőben az udvaron felejtett Veronka felé esernyő kerül, hiszen véletlenül épp arra jár Müncz Jónás, a fehér zsidó kereskedő.
- A tetszhalott épp az esernyő alatt „éled fel”.
- Gregorics Pál épp kilenc hónapra születik apja halála után, ezzel pletykaalapot szolgáltatva a város lakóinak.
- Az esernyő Szegeden véletlenül beleesik a Tiszába, hogy jelentőségéről még erősebben megbizonyosodjunk.
- Wibra Anna úgy gondolja, nem kell értesíteni fiát apja rosszulletéről, így Gyuri épp, véletlenül lekési apja halálát, a titok átadását.
- A csodálatos esernyő épp a lomok, az értéktelen holmik közé kerül, hogy Müncz Jónás tulajdona lehessen.
- Bélyi Veronka és Wibra Gyuri véletlenül épp egy időben tartózkodnak Bábaszéken.
- Épp Gyuri találja meg Veronka fülbevalóját.
- Mravucsánék vacsoráján Gyuri és Veronka épp egymás mellé kerül, Gyuri véletlenül megismeri az esernyő történetét.
- Épp találtak egy akasztott embert az erdőn, ezért nem lehet este elindulni Glogova felé.
- A kocsirúd véletlenül épp ott törik el, ahol Bélyi János a szakadékba zuhant.
- Épp Gyuri menti ki Bélyi Jánost a szakadékból, jövendőbeli sógorát.
- Épp olyan szobáan beszél meg Sztolarik gyámapa és Wibra György az esernyő és a lánykérés kérdését, amely mellett Veronka hallgatózhat.

Az anekdoták, adomák szerepe

Az *anekdota* rövid, prózai alkotás, jellemzően csattanóval, illetve erkölcsi tanulsággal végződő történet, amely az adomával ellentétben létező történelmi személyekhez kapcsolódik. A történet lehet valós vagy kitalált, de mindenképpen hihető. A népköltészetben is fellelhető a mese egyik alfajaként, de rokonítható a szólással, illetve a trufával is.

Az *adoma* kisebb epikus elbeszélő műfaj, melynek tárgya egyes személyekhez vagy társadalmi osztályokhoz fűződő, költött és többnyire élces, de mindig jellemző történet, tömör, kerek szerkezettel és meglepő fordulattal, tréfás, humoros, olykor érzelmes hangulattal, s könnyed, jóízű előadásban. Az *adoma* a legszaporább irodalmi műfajok egyike, mely az élet mindenféle alkalmával kapcsolatban megterem, s már az élősóban könnyen megtalálja a műalakot. Az *adomák* legnagyobb része nem is jut feljegyzésre, hanem elröppen a szóval, mellyel elmondták. Az *adoma* az ad igéből a nyelvújítás idejében szabálytalanul alkotott szó, mintegy, adalék, adatka jelentéssel.

Szinonimája az anekdotának, amelytől abban tér el, hogy az *adoma* teljes egészében kitalált, elvont szereplőket (ravasz kereskedő, furfangos paraszt) szerepeltet, az anekdotáknak pedig általában van némi igazságalapjuk.

Mikszáth Kálmán elbeszélői módszeréhez tartoznak az *adomák*, *anekdoták*. Az anekdotikus szerkesztés kis, érdekes, humoros történetek összefűzését jelenti. A mesélő diskurálva, anekdotázva, bő lére eresztve adja elő mondandóját. Az erőteljes szerzői jelenlét meghatározó tényező ebben az esetben. Az anekdotikus jellemzés lényege, hogy az elbeszélő egy-egy szereplőt a rá jellemző történettel, anekdotával mutat be.

A regény két anekdotikus cselekményszál késleltetett összekapcsolásának ötletével született meg. Az első történet, mely a regény öt nagy része közül az elsőnek áll a középpontjában (Legendá), s melyet Sztolarik foglal össze anekdotikus formában, arról szól, hogyan kerül az esernyő Glogovára, hogyan menti meg Veronka életét, s hogyan virágozik fel miatta a falu. Ennek az anekdotaszálnak Bélyi János és Veronka áll a középpontjában.

A másik, sok-sok anekdotából összeszőtt cselekményszál a veres hajú Gregorics Pál életéről, majd az örökségről szól (A Gregoricsok). Ennek a szálnak a középpontjában Gregorics Pál, majd törvénytelen fia, Wibra György áll.

A két szál nagyon sokáig csak sejtetések (az esernyő felbukkanásai) segítségével hozható kapcsolatba, az író a végletekig feszíti a húrt. A lassú, ráérős előadásmód a feszültségkeltés eszköze is egyben az anekdotizáló módszer mellett.

Az események a két szál, a két anekdotafűzér bábaszéki összefonódása után felgyorsulnak, a mindössze két-három nap alatt játszódó 3-4-5. fejezet (A nyomok, A bábaszéki intelligencia, A harmadik ördög) Wibra Gyuri örökségéért folyó kutatásának sikertelenségét, a kincs végleges eltűnését és az ügyvéd Bélyi Veronkával való szerelmének kibontakozását mutatja be. A regény idilli, boldog véget ér, ahogyan az sejthető volt.

Kiemelt szerepű anekdoták:

- Majzik tanító úr története Glogován
- Az esernyő ereklyévé tétele
- Gregorics Pál történetei, pl. a szivarokról, a báli belépőkről, apja furfangos borkereskedelméről
- Gregorics Pál tiszai kalandja

- A kilenc hölgy, majd az örökségük története
- A kapzsi Gregorics testvérek harca az örökségért
- Babilon története
- Müncz Jónásné, Rozali Bábaszékre való kerülése
- A bábaszéki szenátorok vitája
- Mravucsánék vacsorája
- Veronka és a macska jelenete
- Czobor Mária rózsája (lehet a legendához is sorolni)
- A két árva kibontakozó szerelme, majd egymásra találása (Bélyi Veronka és Wibra György)

Az anekdotikus regény a magyar irodalom sajátos alkotása. A kalandregények, kalandos történelmi regények mellett a 19. század kiemelkedő nagyepikai műfaja. A romantika nálunk később indult, és hosszabban éreztette a hatását. Ennek és a polgári réteg kimutatható hiányának, felemás jellegének is köszönhető népszerűségét a híres magyar írók, pl. Mikszáth, Jókai és Krúdy körében. Részletező leírásai, gazdag környezetrajza és társadalomképe kedvezett a realista regény kialakulásának.